

Басиста Ірина Володимирівна,
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права імені академіка
УАН о. Івана Луцького,
Заклад вищої освіти «Університет Короля
Данила», місто Івано-Франківськ,
членкиня Науково-консультативної ради
при Верховному Суді

**ВИКЛЮЧЕННЯ ПУНКТУ 3 ІЗ ЧАСТИНИ 1 СТАТТІ 477 КПК УКРАЇНИ:
ВИКОНАННЯ КОНВЕНЦІЙНИХ ВИМОГ, ОПТИМІЗАЦІЯ ДОСУДОВОГО
РОЗСЛІДУВАННЯ ЧИ ЗАЗІХАННЯ НА ЗАСАДУ ВЕРХОВЕНСТВА
ПРАВА¹**

(на прикладі справи № 463/2671/17, провадження № 51-3458 кмо 24)

Ще влітку 2025 року до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді у справі № 463/2671/17 (провадження № 51-3458 кмо 24) було скеровано суддею Верховного Суду звернення про підготовку наукових висновків щодо можливості (неможливості) відмови потерпілого від обвинувачення, якщо щодо певної кваліфікації протиправного діяння вже не діють правила приватності [1]. Наукові висновки були підготовлені та скеровані у відповідь на звернення [2].

Згодом, 22 вересня 2025 року колегія суддів Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду ухвалила своє рішення та констатувала неправильне тлумачення норм кримінального процесуального законодавства, яке допущене при оскарженні рішення суду першої інстанції. Йшлося про недотримання послідовності, визначеної у статті 340 КПК України, так як «...одній дії повинна передувати інша, з огляду на що суд вправі застосувати положення частини 6 вказаної процесуальної норми лише після відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення» [3].

¹ Публікацію підготовлено у межах виконання проекту «Модернізація кримінального провадження України в умовах європейської інтеграції» (реєстр. № 2025.07/0259) за підтримки Національного фонду досліджень України.

При цьому, начебто вирішивши спірну ситуацію, з огляду різного тлумачення сторонами кримінального провадження положень чинного КПК України, судді Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду залишили поза вагою важливу складову розглядуваної проблематики. Її суть у тому, що слід одночасно розглядати у площині ймовірного порушення конституційної засади верховенства права та дотримання (недотримання) частини 1 статті 5 КПК України, позбавлення під час судового провадження потерпілого – юридичної особи, якому кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди, наявного в нього із початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення права на відмову від обвинувачення, у спосіб виключення законодавцем пункту 3 із частини 1 статті 477 КПК України.

У першу чергу слід вдатися до кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення та чинних на час внесення відомостей у ЄРДР положень КПК України. Так, згідно ухвали Львівського апеляційного суду від 30.05.2024 року у справі № 463/2671/17 (провадження № 11–кп/811/29/23) особі інкриміновано вчинення кримінальних правопорушень передбачених ч. 3 ст. 191, ч. 4 ст. 191, ч. 5 ст. 191 КК України в період січня-травня 2016 року, про що 09.12.2016 року внесено відомості до ЄРДР та досудове розслідування розпочиналось і здійснювалось у формі приватного обвинувачення, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 477 КПК України в редакції до 11.01.2019 року. У подальшому Законом України від 06 грудня 2017 року, який набрав чинності 11 січня 2019 року, внесено зміни до КПК України та виключено пункт 3 із частини 1 статті 477 КПК України [4], яким і було передбачено кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення щодо вчинення низки кримінальних правопорушень, зокрема і передбачених частинами статті 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, крім вчиненого організованою групою, або шкода від якого завдана державним інтересам), «якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого» [5]. Отож, для

розглядуваного випадку важливою була і є констатація щодо того, чи був підозрюваний, обвинувачений найманим працівником щодо потерпілого та чи лише виключно власності потерпілого завдана шкода, як цього вимагав тогочасний третій пункт першої частини статті 477 КПК України для здійснення провадження у формі приватного обвинувачення [6].

По-друге, необхідно пригадати, про що саме йдеться у статті 5 КПК України, яка і визначає дію Кодексу у часі? Відповідно до частини 1 статті 5 КПК України, «процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення», хоча і «допустимість доказів визначається положеннями цього Кодексу, які були чинними на момент їх отримання» (частина 2 статті 5 КПК України) [7]. І положення частини 2 статті 5 КПК України є цілком логічними, бо неможливо провести «ревізію процесуальної діяльності», яка вже реалізована на підставі чинного закону, як про це вірно підкреслюють автори академічного підручника «Кримінальний процес України» [8]. При цьому, рішення приймаються, а процесуальні дії проводяться за новими чинними правилами, як це ми і маємо у ситуації через ті зміни, які внесені до КПК України Законом України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII, який набрав чинності 11 січня 2019 року [4].

Вже й раніше мною зазначалося [6, с. 116-126], що при такому стані справ не слід забувати і те, що кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення розширювало діапазон законодавчо встановлених підстав для прийняття рішення про його закриття, а його учасники наділялися відповідними правами такої «ініціативі», і сюди належить відмова потерпілого від підтримання обвинувачення. Автори одного із підручників цілком справедливо підкреслюють, що на відміну від унормування за КПК України 1960 року, у сучасному приватному обвинуваченні обов'язок встановлення обставин, передбачених статтею 91 КПК України, збирання доказів для їхнього обґрунтування покладається на слідчого, дізнавача і прокурора, як і в загальному кримінальному провадженні. Двома його особливостями є, по-перше, те, що без подання заяви потерпілим про кримінальне

правопорушення таке провадження не може бути розпочати і, по-друге, те, що відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження [9, с. 942]. Але так виходить, що у розглядуваному випадку у справі № 463/2671/17, провадження № 51-3458 кмо 24 відмова потерпілого від обвинувачення не є *безумовною* підставою для закриття кримінального провадження, що слідує із рішення колегії суддів Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 22 вересня 2025 року [3]. І важливо чітко встановити, в сукупності яких дій чи бездіяльності така «відмова» може полягати. Про це також йдеться у рішенні колегії суддів Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду 22 вересня 2025 року [3].

Згоджуюся із результатами системного аналізу, здійсненого колегією суддів Сихівського районного суду м. Львова у справі № 463/2671/17 (пр.№ 1–кп/464/5/22) щодо приписів ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 та ст. 477 КПК України та щодо урахування колегією положень, наведених у постанові Великої Палати Верховного Суду, які свідчать, що «...волевиявлення потерпілого у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення є вирішальним у питаннях щодо початку та припинення (закриття) такого провадження. *Виникнення у потерпілого права відмови від обвинувачення у такому провадженні нерозривно пов'язане із моментом реалізації початку досудового розслідування, і кримінальним процесуальним законом не передбачено можливості обмеження названого права потерпілого в цьому провадженні*» (з ухвали від 23 грудня 2022 року Колегії суддів Сихівського районного суду м. Львова у справі № 463/2671/17 (пр.№ 1–кп/464/5/22)). «Відомим у цьому ракурсі є й рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. У ньому підкреслено, що «одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлених такими обмеженнями» (абз. 3 п.п. 3.1 п. 3). У Рішенні від 22 вересня 2005 року № 5-

рп/2005 Конституційний Суд вказав, що із конституційних принципів рівності та справедливості випливає вимога визначеності, ясності й недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі (абз. 2 п.п. 5.4 п. 5). У справі «Стіл та інші проти Сполученого Королівства» (Steel and others v. the United Kingdom) від 23 вересня 1998 року (п. 54) ЄСПЛ наголосив, що «Конвенція вимагає, щоб усе право – писане чи неписане – було достатньо чітким, щоб дозволити громадянину, у разі потреби – з належною консультацією, передбачати певною мірою за певних обставин наслідки, які може спричинити така дія». Відтак, позбавлення потерпілої юридичної особи під час судового провадження наявного в неї з початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення права на відмову від обвинувачення, шляхом звуження поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (виключення п. 3 ч. 1 ст. 477 КПК України), не відповідатиме принципу правової визначеності як складової вимоги верховенства права. Так, законодавчі зміни в частині проваджень у формі приватного обвинувачення та, відповідно, обмеження права потерпілої юридичної особи на відмову від обвинувачення має базуватися на наданні можливості останній передбачати наслідки своєї поведінки. Тобто, потерпіла юридична особа, яка ініціювала провадження у справі приватного обвинувачення та вже набула права на відмову від обвинувачення, повинна мати чітке розуміння наслідку змін законодавчого регулювання щодо своїх прав, а саме чи вправі буде вона відмовитися від обвинувачення з метою закриття такого провадження щодо її найманого працівника» (із ухвали від 23 грудня 2022 року колегії суддів Сихівського районного суду м. Львова у справі № 463/2671/17 (пр. № 1–кп/464/5/22)). І про цей стан справ вже було констатовано у доктринальних підходах [6, с. 116-126].

Отож, однією із гарантій реальності, а не декларативності верховенства права є чітке, зрозуміле і прозоре закріплення правил і процедур кримінального провадження [10, с. 65-67].

І така передбачуваність та правова визначеність, як вже підкреслювалося [6, с. 116-126], є фактичними гарантіями того, що, удосконалюючи національне законодавство, вносячи у нього зміни та доповнення, законодавець буде рухатися у сторону розширення прав учасників, створення для їх реалізації додаткових конституційних та кримінальних процесуальних гарантій. Але ж чи саме такий стан справ маємо на сьогоднішній день у розглядуваному кейсі? Виходить так, що не зовсім. Бо й справді, мають рацію судді апеляційної інстанції, коли зазначають, що позбавлення потерпілого, яким виступає юридична особа, під час судового провадження наявного в неї з початку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення права на відмову від обвинувачення, шляхом звуження поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (виключення пункту 3 із частини 1 статті 477 КПК України), не відповідає принципу правової визначеності як складової вимоги верховенства права (із ухвали від 23 грудня 2022 року Колегії суддів Сихівського районного суду міста Львова у справі № 463/2671/17 (пр.№ 1–кп/464/5/22)).

Отож, як вже було більш розлого резюмовано [6, с. 116-126], що у черзі таких законодавчих «новацій», на кшталт виключення пункту 3 із частини 1 статті 477 КПК України, з огляду проведеного на попередніх шпальтах аналізу, вже конче та на часі вести мову про зазіхання на засаду верховенства права. Бо описаними та іншими законодавчими вчинками, фактично руйнується той правильний фундамент, якою є апіорна неможливість зворотної дії чинного кримінального процесуального закону. Така неможливість його зворотної дії обумовлена аксіомою про неприйнятність, недопустимість звуження законодавцем прав учасників кримінального провадження при прийнятті нових законів, які є частиною кримінального процесуального законодавства [6, с. 116-126]. А найцікавіше те, що Закон України, яким із частини 1 статті 477 КПК України виключено пункти 2 та 3, судячи принаймні з його назви та основоположних закладених ідей ще на рівні законопроекту [4], начебто переслідував мету «реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» [11].

Список використаних джерел

1. Звернення до членів Науково-консультативної ради при Верховному Суді у справі № 463/2671/17 (провадження № 51-3458 кмо 24) із реєстраційним вхідним номером Верховного Суду 262/0/26-25 від 4.07.2025 року. 3 с.

2. Басиста І. В. Чи позбавляє внесення змін до ч. 1 ст. 477 КПК, відповідно до положень ст. 5 КПК, права потерпілого на відмову від приватного обвинувачення у кримінальному провадженні, яке було розпочато за вказаною процедурою до набуття чинності Законом № 2227-VIII? Науковий висновок члена Науково-консультативної ради при Верховному Суді на виконання звернення від судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду Юрія Луганського у справі № 463/2671/17 (провадження № 51-3458 кмо 24). 25.08.2025 року. 9 с.

3. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.09.2025 року у справі № 463/2671/17 (провадження № 51-3458 кмо 24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130922935>.

4. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Закон України від 06 грудня 2017 року № 2227-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2227-19#Text>.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, редакція від 7.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20171207#Text>.

6. Басиста І. В. Відмова потерпілого від обвинувачення за ситуації, коли щодо певної кваліфікації вже не діють правила приватності: окремі проблеми. Європейський правничий часопис. 2025. Вип. 11. С. 116-126. URL: https://cms.legal-journal.e-u.edu.ua/uploads/11_17_f4fc53c769.pdf.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Документ 4651-VI, редакція від 1.08.2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1>.

8. Кримінальний процес України. У трьох томах. Том 1. Загальна частина / В. Т. Нор, Н. Р. Бобечко, М. В. Багрій та ін. За ред. акад. НАПрН України, д-ра юрид. наук, професора В. Т. Нора, д-ра юрид. наук, професора Н. Р. Бобечка. Львів. ЛНУ ім. Івана Франка, 2021. 912 с.

9. Кримінальний процес України: підручник. Одеса: Видавництво «Юридика». 2023. 1104 с.

10. Кримінальний процес: підручник, у трьох частинах / І. В. Басиста, Р. І. Благута, І. В. Гловюк та ін.; за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, ч. 1. 492 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/5214>.

11. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція). Ратифікація від 20.06.2022 року, підстава – 2319-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.